

dějiny českých médií 20. století

Jakub Končelík
Pavel Večeřa
Petr Orság

portál

dějiny českých médií 20. století

Jakub Končelík, Pavel Večeřa,
Petr Orság

portál

KATALOGIZACE V KNIZE - NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Končelík, Jakub

Dějiny českých médií 20. století / Jakub Končelík, Pavel
Večeřa, Petr Orság. – Vyd. 1. – Praha : Portál, 2010. – 344 s.
ISBN 978-80-7367-698-8 (brož.)

316.774(091) * 070 * 316.774:316.3 * (437.3)

- dějiny médií – Česko – 20. stol.
- žurnalistika – Česko – 20. stol.
- masmédiá a společnost – Česko – 20. stol.
- monografie

316.4/7 - Sociální interakce [18]

Publikace vznikla v rámci výzkumných úkolů tří univerzitních pracovišť – Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze (VZ UK FSV MSM 0021620841), Fakulty sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně a Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Lektorovali prof. PhDr. Miloš Trapl, CSc., a PhDr. Jiří Hoppe, Ph.D.

© Jakub Končelík, Pavel Večeřa, Petr Orság, 2010

© Portál, s. r. o., Praha 2010

ISBN 978-80-7367-698-8

Obsah

Předmluva	11
Prolog (1848–1918); Zrod moderní žurnalistiky	15
První republika (1918–1938); V éře stranického tisku	27
Heslář	27
Historický kontext	27
Informační zdroje	30
Tištěná média	32
<i>Tisková legislativa</i>	32
<i>Cenzurní praxe</i>	34
<i>Ekonomické podmínky</i>	35
<i>Technologické předpoklady</i>	37
<i>Charakteristika tištěných médií.</i>	37
Struktura tištěných médií formovaná politickým stranictvím	40
<i>Nezávislý tisk</i>	41
<i>Stranický tisk</i>	43
<i>Národně demokratický tisk,</i> <i>později tisk Národního sjednocení</i>	43
<i>Živnostenský tisk</i>	44
<i>Agrárnický tisk</i>	45
<i>Lidovecký tisk</i>	46
<i>Socialistický, později národně socialistický tisk</i>	47
<i>Sociálně demokratický tisk</i>	49
<i>Komunistický tisk</i>	50
<i>Krajně pravicový a fašistický tisk.</i>	52
<i>Bulvární tisk.</i>	52
<i>Časopisy</i>	53

Rozhlas	56
<i>Technologické předpoklady</i>	56
<i>Legislativní zakotvení</i>	57
<i>Cenzurní praxe</i>	58
<i>Ekonomické podmínky</i>	58
<i>Politické podmínky</i>	59
<i>Organizační struktura</i>	60
<i>Programová skladba</i>	60
<i>Publikum</i>	63
Filmové zpravodajství a televize	64
Profese novináře	65
<i>Materiální a sociální postavení novinářů</i>	66
<i>Novinářské organizace a odborné školství</i>	67
Shrnutí	68
Doporučená literatura	70
Druhá republika (1938–1939);	
Balancování nad propastí	75
Heslář	75
Mnichovská pohroma	75
O jednotu národa	78
Na cestě k okupaci	81
Shrnutí	81
Doporučená literatura	82
Protektorát Čechy a Morava (1939–1945);	
Temná léta okupace	87
Heslář	87
Historický kontext	87
Mediální legislativa a cenzurní praxe	89
<i>Tištěná média</i>	90
<i>Rozhlas a film</i>	92
Informační zdroje	93
Tištěná média	94
<i>Ekonomické podmínky a technologické předpoklady</i>	94
<i>Tisk mezi kolaborací a odbojem</i>	95
<i>Charakteristika tištěných médií</i>	97
<i>Struktura tištěných médií</i>	98

Rozhlas	100
Film a filmové zpravodajství	101
Paralelní komunikační systémy	102
<i>Ilegální tisk</i>	102
<i>Exilový tisk</i>	104
<i>Zahraniční rozhlasová vysílání</i>	105
<i>Orální interpersonální komunikace</i>	106
Profese novináře, novinářské organizace	107
Shrnutí	109
Doporučená literatura	110
Třetí republika (1945–1948);	
Poválečnou očistou k „novým základům“	113
Heslář	113
Osvobození	113
Očista.	118
Rozhlas a ČTK	120
Politická, společenská i kulturní dominance komunistů	122
Mocenský převrat	124
Shrnutí	125
Doporučená literatura	126
Zakladatelské období (1948–1967);	
Ve znamení cenzury – potajmu a předběžně	131
Heslář	131
Historický kontext	131
Mediální legislativa a cenzurní praxe	137
<i>Ideologický rámec a počátky cenzury</i>	137
<i>Hlavní správa tiskového dohledu</i>	139
<i>Ústřední publikační správa a další cenzurní instituce</i>	141
<i>Mediální legislativa</i>	142
Informační zdroje	143
Tištěná média	145
Rozhlas	150
<i>Organizační struktura</i>	150
<i>MEVRO, mezinárodní spolupráce, programová skladba</i>	152
<i>Ekonomické a technologické podmínky</i>	155

Televize	157
<i>Počátky televize</i>	157
<i>Ekonomické a technologické podmínky</i>	159
<i>Organizační struktura</i>	161
<i>Programová skladba, mezinárodní spolupráce</i>	162
Paralelní komunikační systémy	164
<i>Exilový a ilegální tisk</i>	165
<i>Zahraniční rozhlas</i>	166
Profese novináře, proměny novinářské organizace	167
<i>Role novináře</i>	168
<i>Novinářská organizace</i>	169
<i>Odborné školství</i>	170
Shrnutí	171
Doporučená literatura	173
Pražské jaro (1967–1969);	
Cenzura je nepřijatelná – ale jen dočasně	177
Heslář	177
Počátek reformy	177
Pražské jaro	180
Akční program KSČ	184
Zrušení cenzury	186
Intervence	188
Ústup od reformy	192
Shrnutí	197
Doporučená literatura	198
Normalizace (1969–1989);	
Média znovu v područí strany a státu	203
Heslář	203
Historický kontext	203
Mediální legislativa a cenzurní praxe	208
Informační zdroje	211
Tištěná média	212
<i>Rudé právo a Slovo do vlastních řad</i>	213
<i>Struktura tištěných médií</i>	215
<i>Tisk a přestavba</i>	216

Paralelní komunikační systémy – Samizdat	218
<i>Počátky samizdatu</i>	219
<i>Charta 77 a rozvoj samizdatu</i>	220
<i>Podmínky vydávání</i>	222
<i>Všeobecná periodika</i>	224
<i>Specializované tituly</i>	225
<i>Informační agentura a videožurnál</i>	227
Paralelní komunikační systémy – Exilová média.	228
<i>Podmínky vydávání</i>	230
<i>Aktivity StB na Západě</i>	231
<i>Exilové i domácí publikum</i>	232
<i>Exilová tisková agentura a Videomagazín</i>	233
Rozhlas	234
<i>Personální čistky a jejich dopad</i>	235
<i>Změny programu a poslechovost</i>	236
Televize.	238
Novinářství jako profese, proměny novinářské organizace . .	243
Shrnutí	245
Doporučená literatura	246
Epilog; Rozpad informačního monopolu jako počátek transformace médií.	255
Seznam zkratk	267
Použité prameny a literatura	273
Summary	286
Rejstřík	288

Předmluva

Čtenář dostává do rukou knihu, která se pokouší překlenout dvacetiletý časový oblouk mezi poslední přehledovou publikací k dějinám českých médií a dneškem. Ona poslední učebnice vyšla v roce 1989 a potkal ji osud pohrobka poražené ideologie – její náklad se vůbec nedostal do rukou čtenářů. Snad bude mít naše knížka titul osud přívětivější.

Přibližujeme v ní vývoj tisku, rozhlasu a televize, ale také proměny tiskové agentury ČTK, mediální legislativy, cenzurní praxe a novinářské profese v době, kdy byly české země součástí Československa (v letech 1918–1992). Pro přesnost se sluší uvést, že hlavním předmětem našeho zájmu jsou média českojazyčná. Početné skupině médií působících na území Československa v jiných jazycích se věnujeme zcela okrajově.

Kniha je určena zejména studentům žurnalistiky a mediálních studií, historie, sociologie i jiných blízkých oborů sociálních a humanitních věd, kteří ji – jak doufáme – využijí ke svému studiu. Zároveň ale věříme, že náš text osloví i další zájemce o dějiny médií.

Pokusili jsme se o kritický výběr nejdůležitějších událostí, které určovaly vývoj českých médií ve 20. století. Jak již bylo řečeno, předkládaný svazek si vytkl za cíl zmapovat vývoj médií v období rámovaném existencí společného státu Čechů a Slováků – Československa. Jakkoli je toto vymezení v mnoha ohledech umělé, má svoji logiku – i když léta 1918

ani 1992 nijak zásadně neohraničují běh českých médií, představují mezníky v ohledu státoprávním a politickém.

Knihu uvozujeme krátkou charakteristikou české společnosti, politiky, a především médií před vznikem Československa v roce 1918 a zakončujeme ji stručným nástinem transformačních procesů od listopadové revoluce (1989) do zániku Československa (1992). Jádrem publikace sestává ze sedmi kapitol konstruovaných dvěma různými způsoby. Zatímco delší období relativně stabilního vývoje vykládáme optikou jednotlivých typů médií, kratší, přelomové etapy představujeme v přímé závislosti na klíčových politických proměnách. Třebaže jsme se pro všechny základní etapy vývoje českých zemí ve vymezeném období – tedy pro první republiku (1918–1938), protektorát (1939–1945), zakladatelské období komunismu (1948–1967) i normalizaci (1969–1989) – snažili udržet obdobnou strukturu výkladu, museli jsme zohledňovat dobová specifika. V čase první republiky se koncentrujeme na vzájemné vazby politických stran a tiskových podniků, v kapitole o protektorátu upozorňujeme na fenomén novinářské kolaborace, v pojednání o prvním dvacetiletí vlády KSČ se podrobněji věnujeme hospodářským podmínkám, které determinovaly mediální systém, a konečně v období normalizace akcentujeme vývoj neformálních komunikačních kanálů opozičních a exilových struktur.

Tyto rozsáhlejší výkladové celky propojujeme dynamičtějšími a stručnějším narativně pojatými předěly. Slouží k dokreslení dějinného kontextu zásadních změn politických, sociálních, ekonomických a kulturních podmínek, jež ovlivňovaly fungování médií v českých zemích. Jedná se o periody druhé republiky (1938–1939), třetí republiky (1945–1948) a pražského jara (1967–1969).

Každou z kapitol uvozuje heslář, pojmenovávající klíčové události a jevy příslušného období, a zakončuje ji shrnutím, zhuštěným zopakováním nejpodstatnějších prvků výkladu. Jed-

notlivé kapitoly také doplňuje nabídka dvou až pěti titulů odborné literatury, které umožní zájemcům detailnější vhled do dané problematiky

Kurzivou uvádíme názvy knih, periodik, televizních a rozhlasových pořadů, divadelních her, písní atp. Nezvýrazňujeme naopak názvy vysílacích institucí (tiskových agentur, rozhlasů, televizí) ani institucí pověřených řízením či kontrolou médií.

Bádání o českých médiích doposud omezuje chudá materiálová základna – v uplynulých 20 letech se podařilo připravit jen dílčí edice klíčových dokumentů a prozatím zcela bez odezvy zůstala naléhavá potřeba zpřístupnění základních dat (týkajících se struktury periodik, počtu jejich nákladů, členských seznamů novinářských svazů, poslechovosti rozhlasových stanic apod.). Proto jsme se rozhodli doplnit náš výklad i tabulkami sledujícími v desetiletých odstupech vývoj Československa skrze základní charakteristiky stavu společnosti i domácích médií. Ač si uvědomujeme, že údaje nabízáme místy v torzovité formě a často v rovině odhadů, věříme, že shromážděné podklady i tak poslouží při studiu českých mediálních dějin. A zároveň doufáme, že brzy přijde tolik potřebná úplná a kritická statistika vývoje českých médií.

A konečně pro ilustraci i zpřítomnění výkladu nabízíme vybrané obrazové přílohy. Snažili jsme se nabídnout náhled na strukturu titulních stran klíčových periodik jak v časech poklidných, tak přelomových a do omezeného výběru zařadit periodika, která významně poznamenala svou dobu. Věříme, že čtenáře nezklamou.

Prolog (1848–1918); Zrod moderní žurnalistiky

Moderní český národ se během 19. století zformoval v habsburském mocnářství, které se po dohodě Vídně s uherskou politickou reprezentací (1867) změnilo v dualistické **Rakousko-Uhersko**. Říše byla od té doby tvořena dvěma státy, Rakouskem a Uherskem, někdy označovanými jako Předlitavsko a Zalitavsko podle řeky Litavy, která představovala část hranice mezi nimi. Společné měly tyto státy osobu panovníka, zahraniční politiku, finance a armádu, avšak každý stát měl svou vládu a parlament.

Existence Čechů pak byla až do konce první světové války spojena s **Předlitavskem**, které tvořily téměř dvě desítky korunních zemí. Mezi nimi byly i České království, Moravské markrabství a Slezské vévodství, obývané Čechy, ale i Němci. V Předlitavsku žily ještě jiné národy, jako Poláci, Ukrajinci, Italové, Slovinci, Chorvati, Židé a další. Dnes na tomto území existuje Česko, Rakousko, Slovinsko, zčásti Polsko, Ukrajina,

Itálie, Chorvatsko. Jednalo se tedy o teritoriálně, etnicky, ekonomicky, sociálně i kulturně velmi diferencovaný prostor. Nejdůležitější pozici v něm měli Němci, z nichž však mnozí snili o spojení s Německou říší, která vznikla sjednocením většiny německých zemí (1871).

Hlavou státu byl **rakouský císař**. Výkonnou moc měla vláda a zákonodárnou moc říšská rada, skládající se z komory horní (Panská sněmovna) a dolní (Poslanecká sněmovna). Od prosince 1867 se země řídila liberální ústavou zvanou prosincová, která zaručovala občanské svobody. O demokracii však ještě hovořit nelze; vždyť všeobecné, přímé, rovné a tajné volební právo do říšské rady bylo zavedeno po několika předchozích demokratizujících volebních reformách teprve na počátku 20. století a vztahovalo se pouze na muže. S ohledem na politickou tradici, ale i kvůli antagonistickým vztahům mezi předlitavskými národy, především Němci a Čechy, měl velkou moc nejen v Předlitavsku, ale v celém Rakousku-Uhersku císař. Právě on spoluutvářel legislativu, vládl společně s vládou a v jeho rukou se také koncentrovala moc nad armádou i zahraniční politikou.

Během dlouhé vlády **Františka Josefa I.** (1848–1916) probíhala v habsburském mocnářství všestranná modernizace vynucená potřebami industrializace. Rostla města, budovala se spolehlivá infrastruktura, vynikajících výsledků bylo dosahováno při výstavbě železnice. Relativně výkonná administrativa a od 60. let 19. století též nezávislá justice zabezpečovaly základní rámec právního státu. I díky tomu se vytvářela **moderní společnost**, respektive moderní národní společnosti, překonávající stavovské bariéry. Hlubší, společně sdílená identita občanů rakousko-uherské říše či předlitavského státu se neprosadila. Jednotlivé předlitavské národy či etnika často žily v trvalém soupeření s jinými národy monarchie.

Nejnespokojenější byli Češi, kteří rakousko-uherský dualismus, a tím pádem také **Předlitavsko odmítali** od počátku. Přáli si uznání svého historického státního práva, potažmo si nárokovali existenci vlastního státního útvaru, byť v rámci mocnářství. Toto přání však naráželo na odpor českých Němců, uherské politické reprezentace a také vídeňského centralismu. Paradoxně však právě v tomto období prožívali Češi éru mimořádného hospodářského, společenského a kulturního vzestupu. České země se staly jedním z center industrializace a hospodářský rozmach se odrážel i v kulturním rozkvětu českého národa. Češi po skončení první světové války opouštěli Rakousko-Uhersko jako vyspělý středoevropský národ, jenž se už podobal národním společenstvím Západu.

Vedle řady jiných faktorů sehrávala v procesu české národní emancipace, kterou lze vysledovat od poslední třetiny 18. století, velmi důležitou úlohu také **česká tištěná média**. Poprvé se Češi s fenoménem moderní politické žurnalistiky setkali v revolučních letech 1848–1849, kdy byla mimo jiné zrušena předběžná cenzura, tedy taková cenzura, která je prováděna před vydáním periodika, a tištěná média získala značnou volnost. Tehdy vznikl **první český deník**, Havlíčkovy *Národní noviny*, a vedle něj i periodika radikálních demokratů (*Pražský večerní list*, *Noviny Lípy slovan-ské* aj.), která oproti liberální politické reprezentaci v čele s Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegerem zastávala demokratičtější, ale mnohdy nerealistické představy. Byl to však **Karel Havlíček Borovský**, kdo položil základy moderní politické žurnalistice. Na Moravě se objevily *Moravské noviny*, řízené Františkem Matoušem Klácellem. Revoluce sama přinesla takové vymoženosti jako zrušení roboty, rovnost před zákonem či zavedení samosprávy, ale konstituční způsob vlády byl dočasně odstraněn v době bachovského neoabsolutismu v 50. letech 19. století. S ním

vymizela nejen svoboda tisku, ale i nezávislá tištěná média jako taková.

Bachovský režim kombinoval progresivní opatření liberalizující hospodářství a modernizující právo, správu a dopravu s politickým tlakem umrtvujícím veřejný život. V 50. letech byla proskribována také tištěná média, především noviny, které se alespoň v českém kontextu omezily na pouhé vládní listy. Souhrou politicky a ekonomicky motivovaných represí (jakými byly koncese na vydávání tisku, vysoké kauce pro případ odsouzení, systém dvojí výstrahy následovaný možností zastavit list úředně či inzertní daň) byl český mediální prostor paralyzován.

Finanční problémy a zahraničněpolitické neúspěchy, vrcholící porážkou rakouské armády Francií a Sardinií v létě 1859, vedly ke zhroutilí bachovského režimu. Následovalo **období ústavních experimentů**, hledající moderní podobu habsburské monarchie, které vedlo k dualistickému státnímu uspořádání, tedy k již zmíněnému **vzniku Rakouska-Uherska** (1867). Snahy české politiky v tomto období vyšly naprázdno. Zapříčinila to i její chybná taktika pasivní rezistence, když jako výraz protestu neobesílala říšskou radu. Podstatnější však byly nepřekročitelné objektivní danosti, k nimž je nutno započítat i slabost českého národně emancipačního procesu na Moravě. Zatímco však česká politika neuspěla, česká tištěná média se v tomto období překotně rozvíjela.

Napomohla tomu postupná **liberalizace mediální legislativy**. Rakouský tiskový zákon a zákon o řízení tiskovém č. 6 a 7/1863 ze 17. prosince 1862, které tvořily až do poloviny 20. století základ mediální legislativy v českých zemích, vyňaly tisk z pravomoci policejních úřadů a podřídily ho justici. O tom, co je závadné, již nerozhodoval policejní úředník, ale jednání v rámci řádného soudního procesu. Byl zrušen systém výstrah a udělování koncesí. Nadále však bylo nutné

platit kauci, inzertní daň a také novinový kolek za každý výtisk, což byla ekonomická opatření zastírající politickou represi. Inzertní daň byla odstraněna roku 1874, a teprve v 90. letech byly zrušeny kauce (1894) a novinový kolek (1899).

Provádění předběžné cenzury, jak to bylo typické pro období před revolucí 1848–1849, by v podmínkách druhé poloviny 19. století již nebylo možné s ohledem na objem literární a žurnalistické produkce. Jako **moderní typ cenzury** lze proto chápat možnost státní správy provést **konfiskaci závadného spisu** nebo jeho částí v případě, kdy sezná, že se tištěná média dopouštějí svým obsahem trestného činu nebo přečinu. Obvykle se objevovala obvinění ze zločinů velezrady, urážky císařského veličenstva, urážky členů císařského domu či rušení veřejného pokoje. 9. března 1869 však byly pro případy tiskových deliktů zavedeny poroty složené z občanů, kteří před soudem rozhodovali o vině obžalovaných. Úřady pak při konfiskacích postupovaly opatrněji, neboť hrozilo nebezpečí, že poroty žaloby odmítnou.

V těchto podmínkách ovšem mohla tištěná média bez vážnějších překážek vykonávat všechny své nosné funkce, v první řadě informační, komentářově analytickou, propagační a zábavní. **Tisková svoboda** byla **omezována pouze dočasně**, například v případě vyhlášení výjimečného stavu, který pozastavoval i jiné občanské svobody. Nejvážněji byla relativní volnost tištěných médií omezena během první světové války.

Od počátku 60. let 19. století, kdy se již poměry liberalizovaly, se český tisk ocitl na vzestupu. 1. ledna 1861 vznikly zásluhou **Julia Grégra** *Národní listy*, v následujících desetiletích nejúspěšnější český deník, spojující politická témata se zevrubnou reflexí kulturní problematiky. *Národní listy* se snažily o obsahovou různorodost a byly proslulé kvalitními fejetony, mimo jiné od Jana Nerudy. Na Moravě začala vycházet *Moravská orlice* (1863). Česká mediální krajina

však byla dlouho chudá; ještě v roce 1863 existovalo jen šest českých politických listů, zatímco Němci jich v mocnářství měli sedmdesát osm, Maďaři osmnáct a Italové třináct.

V polovině 60. let se liberální Národní strana, politický reprezentant českého národa, rozdělila na většinové umírněné **staročechy** (představované především Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegerem) a menšinové progresivnější **mladočechy**, kteří mimo jiné vnímali politiku pasivní rezistence (1863–1879) jako málo úspěšnou. Díky Juliu Grégrovi získali mladočeši *Národní listy*, které se staly jejich mediální základnou. Staročeši si museli vybudovat vlastní tisk (1863–1866 *Národ*, 1867–1868 *Národní pokrok*, 1869–1886 *Pokrok*, od 1886 *Hlas národa*), který však nikdy nedosáhl kvalit *Národních listů*. Výjimkou byla pouze německy psaná *Politik* rozhodného staročecha Jana Stanislava Skřejšovského.

V **70. letech** se po neúspěchu fundamentálních článků (1871), které postulovaly česko-rakouské vyrovnání v rámci Předlitavska, ocitla **česká politika** v defenzívě. Málo plodné byly také nenávistné konflikty mezi staročechy a mladočechy následující po organizačním osamostatnění mladočechů v Národní straně svobodomyšlné (1874). Oproti tomu **80. léta** byla ve znamení realističtější politické praxe; již roku 1879 se vytvořil Český klub s účastí staročechů i mladočechů, který se na říšské radě stal jednou z opor konzervativní vlády hraběte Edvarda Taaffeho. Díky tomu se Čechům splnila řada požadavků, především v oblasti školství a administrativy; například byla rozdělena Karlo-Ferdinandova univerzita na českou a německou (1882) a čeština se vedle němčiny stala jazykem vnějšího úřadování, tedy komunikace mezi úřadem a občanem. Uznání českého státního práva spojeného se vznikem svébytného českého státního celku v rámci mocnářství se však touto **tzv. drobečkovou politikou** nemohlo dosáhnout.

Právě v 70. a 80. letech se mladočeské *Národní listy* ocitly na vrcholu svého vývoje. Nejen ony, ale i mnohé jiné noviny již vycházely dvakrát denně, ráno jako raníky, odpoledne jako večerníky. Novým impulsem bylo budování lidovějších, méně politicky vyhraněných, na zábavu a inzerci se orientujících novin. Již v 70. letech se objevil český prototyp listu určeného širší veřejnosti, Skrejšovského *Brousek*. Protože byl cenově dostupný, bývá někdy označován jako krejcarový deník. Větší životnost prokázala v polovině 80. let založená *Národní politika*, která se koncem 19. a v první polovině 20. století stala komerčně nejúspěšnějším listem českých zemí. Rozvoj zaznamenávala také časopisecká produkce.

Až do počátku 90. let 19. století zůstávala česká politika v rukou dvou soupeřících politických stran, staročechů a mladočechů, které zápasily o vliv na elitu českého národa, na movité a vzdělané, tedy na potenciální voliče. V boji uspěli **mladočeši**, kteří se po volbách do českého zemského sněmu (1891) nakrátko stali **dominantní politickou silou** v Čechách. Na Moravě se ještě několik let udržela ve vedoucí pozici tamní Národní strana, konzervativnější a katoličtější verze staročechů.

Jestliže měla česká politika elitářský charakter, platí to do značné míry i o **velkých českých denících**. Byly drahé, přepolitizované, souběžně však přitahovaly vzdělané vrstvy zájmem o vysokou kulturu. Byly poznamenány historismem, což konvenovalo důrazu na české státní právo, dále beletrizací, vyplývající z propojení profese novináře s literární činností, patetickou rétoričností a osobně pojímanou nedůtklivou stranickostí. Měly jen omezený smysl pro aktuálnost a věcnost, byly odtržené od centra politických zápasů, tedy od Vídně, strádaly nízkou obsahovou a formální diferenciací a byly oslabovány omezenou specializací novinářů. Typický pro ně byl také planý radikalismus, zaměřený obvykle proti českým Němcům a Vídni, který zastíral, že česká politická

reprezentace byla po většinu Taaffeho vlády (1879–1893) součástí vládní koalice. Novinář a historik médií Karel Hoch o tehdejší žurnalistice poznamenal, že je „velkou většinou vnitřně rozpolcená, mluví velkými slovy, ale žije malými skutečnostmi.“ (Hoch, 1933, s. 442.)

90. léta 19. století představovala typické **období zlomu**. Došlo k rozkladu dosud vcelku homogenního národního hnutí a k politické diferenciaci. Soupeřily mezi sebou ideje liberalismu, socialismu, radikálního nacionalismu a politického katolicismu. Politická diferenciaci však souběžně svědčila o dokončení národně emancipačního procesu. Přesto se nacionalistické postoje vyostřovaly jak u Čechů, tak u Němců, což se promítalo do lability předlitavských vlád. Idylický svět salonů vystřídala masová shromáždění na náměstích rostoucích měst. Rodila se doba, v níž bylo zapotřebí mnohem dynamičtěji prosazovat ideově politické názory i parciální sociální cíle. Neklid 90. let se zračil ve vyostřených společenských konfliktech (doznívání tzv. boje o rukopisy, tažení proti Omladině, boj o Badeniho jazykovou reformu, tzv. hilsneriáda atd.).

Po Badeniho volební reformě v polovině 90. let, a ještě více po zavedení všeobecného volebního práva (1907), omezeného ovšem na mužskou část populace, nastoupila **éra moderně organizovaných politických stran s masovou členskou základnou**, které potřebovaly oslovit nové voliče. Tyto politické strany se již budovaly na základě sdílených sociálních zájmů. Tradiční politické strany, které měly ambice vést celý národ bez ohledu na sociální diferenciaci, se musely fakticky přizpůsobit (mladočeši), nebo byly odsouzeny k marginálnímu postavení (staročeši). Do popředí se vedle mladočechů, kteří reprezentovali zejména majetné měšťanské kruhy, dostávali především agrárníci, oslovující rolnictvo, a sociální demokraté, obhajující zájmy dělníků. V tomto období se mimo jiné ustavil politický katolicismus,

diferencovaný na konzervativní a křesťanskosociální proud, dále národní sociálové, usilující o syntézu českého nacionalismu s nemarxisticky pojatým socialismem, a Masarykovi realisté. Na Moravě se opožděně prosazovala Stránského lidová (pokroková) strana, moravská verze českých mladočechů, která mohla ke svým aktivům zařadit *Lidové noviny* (založeny 1893). Všechny politické formace tehdy přikročily k budování svého stranického tisku, který postupně získával rozvinutou strukturu: od centrálních raníků a večerníků přes regionální tisk k časopisům. V 90. letech 19. století nebo na počátku 20. století vznikla řada stranických deníků, které v následujících desetiletích patřily k těm nejvýznamnějším: agrárnický *Venkov*, sociálně demokratické *Právo lidu* či národně sociální *České slovo*. Právě v tomto období se vytvářelo podhoubí pro budoucí dominanci stranickopolitického tisku.

Váha českého národa v českých zemích trvale rostla i na konci 19. a v první pětině 20. století. Ale **naděje na státoprávní změnu** v Předlitavsku, která by dala Čechům politický rámec odpovídající stupni dosaženého národního rozvoje, se až do první světové války zdála chabá. Češi sice oceňovali pozitiva vyplývající z existence Rakouska-Uherska, nepřáli si však nadvládu Němců, která byla ještě zvýrazněna předválečným mocenským vzestupem Německého císařství. Obrat přišel až s válečným konfliktem, který začal v červenci 1914. Průběh a výsledek **první světové války (1914–1918)** dočasně mocensky eliminoval Německo a Rusko, velmoci nárokové si rozhodování o střední Evropě. Protihabsburská hnutí v čele s československým zahraničním odbojem vedeným Tomášem Garrigueem Masarykem napomohla odstranit přežilé Rakousko-Uhersko. Odpor k oběma středoevropským císařstvím, německému hohenzollernskému a rakouskému habsburskému, panoval i ve vládních kruzích dohodových zemí (Francie, Velká Británie, Spojené státy americké, Itálie). Utrpení na frontách a strádání v zázemí přispěly k tomu,

že se Češi s habsburskou říší, v níž prožili několik posledních staletí, rozešli většinou s nadšením.

Až s odstupem času je možné ocenit výhody monarchie, zároveň je však nutno chápat touhu Čechů po vlastním státu. Československo, vyhlášené 28. října 1918, přitom spojilo dobové národní a státní aspirace Čechů a Slováků.

Tabulka 1 pro rok 1918

Společnost:		rok 1918
Oficiální název státu (zkratka):	Československá republika (ČSR)	
Počet obyvatel:	10 004 335	
Odhad průměrné dělnické mzdy (měsíčně):	zhruba 160 korun (v závislosti na profesi a lokalitě)	
Chléb (kmínový, 1kg) – cena:	5,85 korun (v závislosti na lokalitě)	
Pivo (jedna 0,5l láhev, deset stupňů) – cena:	1,60 korun	
Politika:		
Prezident:	Tomáš G. Masaryk (od 14. 11. 1918 do 14. 12. 1935)	
Významné politické strany:	Česká státoprávní demokracie (ČSD), Československá strana agrární (ČSA), Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD), Československá strana socialistická (ČSS), Moravsko-slezská strana lidová (MSSL)	
Významní politici:	Edvard Beneš, Karel Kramář (ČSD), Alois Rašín (ČSD), Antonín Švehla (ČSA), František Staněk (ČSA), Antonín Němec (ČSDSD), František Soukup (ČSDSD), Václav J. Klobáček (ČSS), Jiří Stříbrný (ČSS), Jan Šrámek (MSSL)	
Předseda vlády:	Karel Kramář (od 14. 11. 1918 do 8. 7. 1919, ČSD/ /ČND)	
Ministr školství a národní osvěty:	Gustav Habrman (od 14. 11. 1918 do 25. 5. 1920, ČSDSD)	

Média:	
Významné novinářské organizace:	Spolek českých žurnalistů, Jednota českých novinářů, Syndikát pražských denikářů
Předseda Spolku českých žurnalistů:	Josef Holeček (1910 až 1928)
Syndik Syndikátu pražských denikářů:	Cyril Dušek (1911 až 1919)
Platný tiskový zákon:	č. 6/1863 ř. z.
Cenzurní instituce:	není
Ředitel ČTK:	Vladimír Weinerek (od 13. 11. 1918 do 15. 9. 1920); ředitelem Korbyra byl Ernst Pick (1912 až 1919)
Vydavatelské koncerny:	Melantrich, Českomoravské podniky tiskařské a vydavatelské, Pražská akciová tiskárna (PAT), Československá akciová tiskárna (ČAT)
Počet deníků:	124 (údaj za české země)
Počet ostatních periodik:	1 529 (údaj za české země)
Některé významné časopisy:	<i>Světozor, Osvěta, Cep, Zlatá Praha, Humoristické listy</i>
Cena střeďečního vydání nejčtenějšího raníku:	0,10 korun (<i>Národní politika</i> , červen 1918)
Počet stran střeďečního vydání nejčtenějšího raníku:	12 stran (<i>Národní politika</i> , červen 1918)
Cena střeďečního ranního vydání <i>Lidových novin</i> :	0,10 korun (<i>Lidové noviny</i> , červen 1918)
Počet stran střeďečního ranního vydání <i>Lidových novin</i> :	4 strany (<i>Lidové noviny</i> , červen 1918)

Vybranými údaji nabíženými v tabulkách pro rok vzniku Československa a pak v desetiletých odstupech až do zániku společného státu v roce 1992 se snažíme ilustrovat kontext fungování médií. Uvědomujeme si zrádnost průměrů a výběrů a všechna data nabízíme k zamyšlení. Nepokoušíme se prezentovat tyto vybrané charakteristiky jako nezpochybnitelné a jediné platné. Zobecnování s sebou vždy nese rizika sporů – a koneckonců třeba pokus zprůměrovat život přejeďedeného s hladovým

vede k pokřivenému obrázku dvou průměrně nasycených. A tak čtenáře prosíme, aby údaje v tabulkách považoval za orientační a spolu s námi nad nimi kriticky přemýšlel.

Položky týkající se názvů států, průměrného platu, cen chleba a piva a všech politických funkcí (není-li uvedeno jinak) konstruujeme a uvádíme pro celé Československo. Všechny zbývající údaje uvádíme pro území současné České republiky (resp. pro české země, tj. pro Čechy, Moravu a Slezsko).

Položky týkající se počtů obyvatel nabízejí tzv. střední stav obyvatelstva v daném roce – zdrojová data zveřejnil Český statistický úřad (ČSÚ) mimo jiné i na internetu (viz <www.czso.cz>), Obyvatelstvo – roční časové řady, Pohyb obyvatelstva v českých zemích 1785–2008, absolutní údaje).

Údaje o průměrné (hrubé) mzdě a cenách chleba, piva či televizních a rozhlasových přijímačů konstruujeme rovněž na základě dat ČSÚ (např. z webové aplikace Kolik jsem si mohl koupit...?, viz také <www.czso.cz>). Pro období první republiky slouží k odhadu průměrné mzdy údaje úrazového a nemocenského pojištění z Historické statistické ročenky (Mička 1985). Tu využíváme i v případě odhadů průměrných cen komodit.

Média často nepřináležela do gesce žádného ministra přímo, uvádíme tedy vždy jim dobově nejbližší úřad: ministry školství (a národní osvěty) či ministry kultury, kteří měli vliv například na vznik mediální legislativy.

Je-li třeba vztáhnout se k určitému datu, nabízíme údaje ke konci června daného roku. Cenu střeďečního vydání nejčtenějšího deníku a počet stran ve vydání, stejně jako programové okruhy rozhlasu a televize i čas vysílání uvádíme vždy pro poslední středu nebo poslední týden v červnu daného roku. Údaje o nákladech periodik vycházejí z publikovaných i archivních materiálů a jejich spolehlivost variuje v závislosti na dostupnosti i metodice tvorby datových souborů. Například pro období první republiky je sestaveno pořadí pouze z listů, které údaje o nákladech poskytovaly. Některé tak nečinily (často například agrárnický tisk). Naopak údaje ČSÚ pro léta 1953–1988 považujeme za spolehlivé. Pro rok 1993 jsou údaje o nákladech periodik zřejmě podhodnocené (zřejmě zatížené špatnou návratností při dotazování).

První republika (1918–1938); V éře stranického tisku

Heslář

Československá tisková kancelář – tiskový zákon – Zákon na ochranu republiky – malé tiskové zákony – tiskové podniky – Melantrich – Jaroslav Šalda – *Lidové noviny* – Arnošt Heinrich – *Národní politika* – stranický tisk – bulvární tisk – Tempo – Jiří Stříbrný – *Přítomnost* – *Pražský ilustrovaný zpravodaj* – *Hvězda* – Radiojournal – filmové zpravodajství – *Aktualita* – Jaroslav Šafránek – Syndikát československých novinářů – Svobodná škola politických nauk

Historický kontext

Československá republika (ČSR) vznikla 28. října 1918 jako nástupnický stát Rakouska-Uherska. Skládala se z českých zemí, které disponovaly historickým státním právem,

a Slovenska, které dosud náleželo k Uhrám a nikdy nebylo územně vymezeno. Vznik nového státu byl opírán o právo národů na sebeurčení. Jeho územní nároky se odkazovaly na české státní právo a v případě Slováků na etnický princip vycházející z přirozeného práva. Roku 1919 připadla k ČSR i Podkarpatská Rus. První republiku obývali nejen Češi a Slováci, ale také Němci, Maďaři, Rusíni či Ukrajinci, Poláci a Židé.

Ke vzniku ČSR přispěl zejména **první odboj** v zahraničí vedený Tomášem Garriguem Masarykem, Edvardem Benešem a Milanem Rastislavem Štefánikem. Vznik nového státu byl podporován Dohodou, sdružující vítězné státy první světové války, zejména Francií a Spojenými státy. Na domácí půdě se ČSR setkala s nadšením u Čechů, kteří v ní spatřovali svůj moderní národní stát, a v kruzích vlastenecky smýšlejících Slováků. Příslušnost ke vznikající republice ostře odmítali Němci a Maďaři.

Během let 1919–1920 byla rozhodnutím Pařížské mírové konference a mírovými smlouvami s Německem, Rakouskem a Maďarskem potvrzena rozloha Československa. S Polskem bylo 28. července 1920 dohodnuto rozdělení Těšínska, Oravy a Spiše. Nový stát měl rozlohu 140 446 km². V roce 1920 žilo v ČSR 13,6 milionů obyvatel; v roce 1937 to bylo téměř 15,3 milionů obyvatel. Samotné české země tehdy obývalo okolo deseti milionů obyvatel, z nichž přibližně třetinu tvořila německá minorita. Konkrétně v roce 1921 žilo v českých zemích 6,775 milionu Čechů a 3,061 milionu Němců. Slováků bylo přitom v ČSR méně než Němců.

Prvorepublikové **Československo** bylo tedy **národnostně pestrým územím**. Češi a Slováci byli v duchu tehdy dominující koncepce čechoslovakismu chápáni jako národní společenství Čechoslováků, které mělo politickou i kulturní dimenzi. Za úřední jazyky byly ovšem považovány v českých zemích čeština a na Slovensku slovenština.

Pro **Slováky** znamenal vznik ČSR národní záchranu před drtivou maďarizací uherského státu a jeho administrativy. Později se však u nich začala projevovat oprávněná nespokojenost s přítomností Čechů ve slovenském hospodářství, správě i školství. Mnoho Slováků bylo také zklamáno, že země nedostala autonomii.

Naprostá většina **Němců** v českém pohraničí nový stát od počátku odmítala. S rozpadem Rakouska-Uherska se čeští, moravští a slezští Němci chtěli osamostatnit a připojit se k Rakousku a posléze k Německu. Nechuť k Československu mezi nimi dále vzrůstala od poloviny 30. let, kdy již byli Němci v ČSR silně ovlivněni nacismem. Jejich nejsilnější politické hnutí, Sudetendeutsche Partei, se postupně stalo nástrojem agrese hitlerovského Německa proti Československu.

Ústava z 29. února 1920 definovala Československo jako parlamentní demokracii. Zákonodárným orgánem byl parlament skládající se ze Senátu a Poslanecké sněmovny, do nichž se volilo na základě všeobecného, rovného, přímého a tajného volebního práva. Volit mohli všichni dospělí muži a ženy (od 21 let) československého občanství. Výkonnou mocí byla pověřena vláda spolu s **prezidentem republiky**, který byl volen parlamentem na 7 let. Prezident republiky a jeho úřad byl obklopen aurou výjimečnosti. Hrad, jak bylo prezidentovo okolí označováno, garantoval základní rysy první republiky: ideál občanské společnosti a étos demokratismu, humanismu, kulturního liberalismu a sociálního reformismu. V politickém životě první republiky hrály značnou roli také **politické strany**. Národnostní rozdělení státu vyžadovalo, aby téměř všechny české politické strany vzájemně spolupracovaly ve vládní koalici bez ohledu na ideologické rozpory.

Pro prvorepublikové Československo byl příznačný **velký rozdíl ve stupni ekonomického, společenského a kulturního vývoje mezi českými zeměmi na jedné a Slovenskem s Podkarpatskou Rusí na druhé straně**. České země disponovaly

již industrializovanou ekonomikou, relativně dobrou infrastrukturou, hustou sítí modernizujících se převážně středně velkých a menších měst a sociální strukturou odpovídající západnímu typu společnosti s průbojnou střední vrstvou, vysokou mírou gramotnosti, rozvinutou kulturou a vyspělým školstvím. Slovensko, a především Podkarpatská Rus naopak představovaly i ve střeoevropských poměrech zaostalé oblasti, v nichž dominovala zemědělská výroba. Na východě republiky byla infrastruktura na nízké úrovni, proces urbanizace se na většině území teprve rozbíhal a obě země zápolily s negramotností. Kultury Čechů a Slováků si byly přes jazykovou blízkost vzdálenější, než by se mohlo zdát.

České země byly sice hospodářsky relativně vyspělé, i zde však existovaly komplikace ovlivňující ekonomiku. V některých průmyslových odvětvích se začalo projevoval technické zaostávání. **Opožďovala se modernizace**, progresivní trendy často narážely na nepochopení. Málo pružné bylo také uvádění technických vymožeností do každodenního života. Železniční doprava byla sice v českých zemích jedna z nejhustších v Evropě, ale rozvoj silniční dopravy byl podceněn.

Všechny tyto problémy však zastínila **Velká hospodářská krize**, projevující se v ČSR v první polovině 30. let. Značný průmyslový pokles se přelával do dalších sfér hospodářství a odrážel se v politickém, společenském a kulturním životě. Důsledky hospodářské krize vyostřily česko-německé vztahy uvnitř českých zemí. Koncem 30. let toho zneužilo nacistické Německo k likvidaci československého státu.

Informační zdroje

Během první republiky bylo již běžné, že média odebírala **agenturní zpravodajství**. Distribuovala je především Československá tisková kancelář (ČTK), napojená na světové zpra-

vodajské agentury (britskou Reuters, francouzskou Havas, německou WTB a americkou AP).

Tištěná média získávala informace také prostřednictvím vlastních, většinou externích korespondentů pokrývajících regiony ČSR. Stálí zahraniční zpravodajové bývali pro tehdejší noviny příliš nákladní, přesto se takoví vyskytovali (například v *Lidových novinách*). **Rozhlas** pracoval primárně s informacemi dodávanými z ČTK. **Filmové zpravodajství** bylo součástí mezinárodní informační výměny.

Československá tisková kancelář (ČTK) byla ve vlastnictví státu. Vznikla hned **28. října 1918** rozhodnutím předsednictva Národního výboru československého (NVČ), který vytvářel základy samostatné ČSR. ČTK nejprve plnila funkci tiskového odboru NVČ.

14. listopadu 1918 byla do struktur ČTK začleněna pražská kancelář rakouské tiskové agentury Korbyro ve Štěpánské ulici v Praze, kam se přestěhovala celá organizace. Až převzetím jejího zpravodajského aparátu se ČTK stala skutečnou zpravodajskou agenturou. Šéfredaktor pražské filiálky Korbyra Vladimír Weinerek se stal prvním ředitelem ČTK a v roce 1920 na jeho místo nastoupil Emil Čermák. Zatímco v polovině 20. let v ČTK pracovalo okolo třiceti redaktorů, koncem 30. let už jich bylo téměř padesát.

Během let 1919–1920 se ČTK zapojovala do **mezinárodního informačního obchodu**. Postupně se také budovaly **domácí pobočky**. Zpočátku využívala ČTK pro vnější styk telefonní spojení, od roku 1919 pracovala s pomocí radiotelegrafie. Ve 30. letech nastoupil dálkopis systému Hell.

Organizační struktura ČTK se definitivně ustavila až roku 1930 po přestěhování do nové budovy v tehdejší Lützowově (dnes Opletalově) ulici v Praze. Sídlil zde i tiskový odbor předsednictva ministerské rady (TO PMR). ČTK sestávala z české a německé redakce politického zpravodajství, redakce pro obsluhu odboček a zpravodajství z Národního shromáždění,

redakce rozhlasových zpráv, sportovního oddělení, komerčního zpravodajství (tzv. Pragoradia, zaměřeného na burzovní zpravodajství), inzertního oddělení a oddělení pro příjem radiotelegrafických zpráv. V roce 1929 vzniklo oddělení pro obrázkové zpravodajství a fotografické oddělení.

Tištěná média

Tištěná média maximalizovala během první republiky svou **kvantitativní expanzi**, souběžně se všestranně **zkvalitňovala**. Příznivě je ovlivňovala demokratická politika ustavené republiky, otevřená a uvolněná duchovní atmosféra, solidní ekonomický potenciál země, sociální vzestup nižších středních a nižších vrstev a kulturní a intelektuální rozmach, projevující se ve vědě a umění. Tištěná média také vstřebávala vlivy přicházející ze Západu a snažila se s nimi vyrovnat.

Periodický tisk se dostal na jeden z vrcholů svého vývoje, souběžně mu však od 20. let vyvstala **konkurence rozhlasového vysílání a filmového zpravodajství**. Přes tuto konkurenci měl tisk ještě rozhodující mediální vliv na společnost. Během první republiky se vytvářel **průmysl tištěných médií**, který souvisel s komercializací tisku. Tiskové podniky byly organizační a ekonomickou páteří rozvětvené struktury novin a časopisů.

Tisková legislativa

Československo převzalo legislativu zaniklého Rakouska-Uherska, kde se po roce 1867 vyvíjely dva právní systémy: rakouský (předlitavský) v západních částech monarchie a uherský (zalitavský) v Uhrách. Právo v českých zemích proto vycházelo z rakouského, právo na Slovensku z uherského.

Mediální poměry ovlivňovalo **šestnáct převzatých legislativních norem**. K nejdůležitějším z nich patřily vedle obou trestních zákonů a trestních řádů a jejich novelizací rakouský tiskový zákon (1862), rakouský trestní řád pro řízení ve věcech tiskových (1873) a uherský tiskový zákon (1914). Během let 1918–1938 vzniklo dalších 34 právních norem, které ovlivňovaly oblast médií. Žádný československý tiskový zákon však v průběhu první republiky vytvořen nebyl.

Tisková svoboda byla **garantována ústavou** z 29. února 1920. Předběžnou cenzuru ústava v zásadě zakazovala. Legislativu upřesňoval **zákon o mimořádných opatřeních** č. 300/1920 Sb., který v případě války nebo vnitřního ohrožení státu předpokládal suspendování (tj. dočasné omezení) občanských svobod včetně svobody tiskové.

Zákon na ochranu republiky č. 50/1923 Sb. konstatoval, že obsahem tiskopisu se lze dopustit zločinu zrady státního tajemství nebo přečinu nedovoleného zpravodajství, pod nímž se chápalo šíření zpráv schvalujících trestné činy, výzev k neplnění povinností vyplývajících ze zákona apod. Označení textu jako nedovoleného zpravodajství usnadňovalo konfiskace obsahu periodika. Tyto konfiskace byly podkladem pro dočasné zastavení postiženého periodika, přičemž délka záležela na jeho periodicitě (od jednoho měsíce do šesti měsíců).

Dále existoval **zákon** č. 124/1924 Sb., **o změně příslušnosti trestních soudů a odpovědnosti za obsah tiskopisu ve věcech krivého obvinění, utrhaní a urážek na cti**. Zákon zdůraznil úlohu odpovědných redaktorů, kteří mohli být v případě zmíněných deliktů potrestáni až šestiměsíčním vězením nebo dvouletým zákazem vykonávat svou funkci. Zákon dále tiskové delikty přikázal do působnosti tzv. kmetským soudům, v nichž převažovali soudci z povolání. Oslabila se tím předlitavská praxe porotních soudů posuzujících v případě tiskových deliktů vinu.

Zákonem č. 108/1933 Sb. byly rozšířeny pojmy „urážka“, „pomluva“ a „utržení na cti“. **Tzv. malé tiskové zákony**, zákon č. 126/1933 Sb. a zákon č. 140/1934 Sb., regulovaly především možnosti kolportáže (přímého pouličního prodeje) a dopravu periodik ze zahraničí. Úřady mohly také zakázat prodej tisku administrativní cestou, tedy bez součinnosti justice. Oba zákony bezprostředně reagovaly na zvyšující se ohrožení republiky ze strany nacistického Německa.

Tiskovou legislativu potenciálně ovlivňoval ještě **zákon o mimořádných opatřeních** č. 131/1936 Sb. V případě branné povinnosti nařizoval stát předběžnou cenzuru a další mimořádná opatření, včetně případného zákazu vydávání a rozšiřování tiskovin. Zákon pro takový případ rovněž předjímal zřízení ústřední cenzurní komise. Během první republiky byl zákon aktivován po vyhlášení mobilizace 23. září 1938.

V první republice bylo proti Předlitavsku **mediální zákonodárství zpřísněno**. Vyplývalo to z obtížnějších politických, ekonomických a sociálních podmínek po první světové válce. I v Československu se vyhrocovaly dobové politické konflikty, Velká hospodářská krize přinášela materiální strádání, pro část obyvatelstva se stávaly přitažlivými totalitářské systémy, a také v kulturní sféře se odrážel radikalismus doby. Ve druhé polovině 30. let byla republika stále více ohrožena zvencí Německem.

Cenzurní praxe

První republika využívala především obsahovou cenzuru prostřednictvím justiční následné kontroly. Vycházela přitom z předlitavské praxe, která byla zpřísněna regulacemi vyplývajícími ze zákonodárství let 1918–1938. Cenzuru realizovanou **formou konfiskací** závadných textů nebo jejich částí a viditelnou v podobě cenzurních proluk na místě zabaveného materiálu prováděla státní zastupitelství v součinnosti